

Gouden bergen:

het succesverhaal van de 419-fraude

Yvette Schoenmakers, Anton van Wijk & Cees Schep

Yvette Schoenmakers werkt als criminoloog/onderzoeker bij het Lectoraat Recherchekunde aan de Politieacademie.

Anton van Wijk is criminoloog en directeur bij Bureau Beke.

Cees Schep werkt als senior specialist expertise bij de Dienst IPOL van het KLPD.

'This email is to notify you that your Email Address attached to a Ticket Number (106012) has won an Award Sum of 1,000,000.00 Euros (One Million euro) in an Email Sweepstakes program held on the 9th of January 2008.' Dit is een voorbeeld van een 419-fraude e-mail, in het buitenland ook wel bekend als advance fee fraud (voorschotfraude). De daders proberen meestal per e-mail of brief duizenden potentiële slachtoffers met een groot geldbedrag te verleiden tot het betalen van bepaalde 'onkosten'¹. Wereldwijd worden vanuit Nederland, maar ook vanuit andere landen, mensen gedupeerd voor honderdduizenden tot miljoenen euro's.

In opdracht van het Programma Politie en Wetenschap is een verkennend onderzoek uitgevoerd naar de Nigeriaanse 419-fraude. Centraal stonden de vragen wie de Nigeriaanse daders en slachtoffers van de 419-fraude zijn en hoe de daders vanuit hun criminele netwerken opereren.

419-fraude en haar slachtoffers

De daders die opereren vanuit Nederland richten zich met name op slachtoffers in Noord-Amerika, het Verenigd Koninkrijk, Italië en andere Europese landen. De in veel gevallen oudere slachtoffers blijken veelal hoog opgeleid, maar niet berekend op dergelijke oplichting en worden op geraffineerde wijze in de val gelokt. Of iemand op het aanbod reageert, hangt onder meer samen met onwetendheid over de fraude en iemands persoonlijke situatie op dat moment (financieel en/of emotioneel). Slachtoffers reageren vanuit het idee dat het aanbod onwaarschijnlijk is, maar niet onmogelijk. Reageren kan geen kwaad, zo wordt gedacht. De technieken die de daders vervolgens gebruiken om het vertrouwen van de slachtoffers te winnen, spelen een grote rol bij het welslagen van de fraude. De correspondentie met een slachtoffer wordt zorgvuldig opgebouwd rond dit vertrouwen. Wanneer het slachtoffer is 'binnengehaald', wordt een eerste 'onkostenbetaling' gevraagd om de beloofde transactie uit te kunnen voeren. Na een eerste betaling worden deze onkostentransacties verder opgevoerd totdat een slachtoffer niet meer verder kan betalen of zich realiseert dan wel wordt gewaarschuwd dat hij wordt opgelicht. Er zijn gevallen bekend waarin individuele slachtoffers honderdduizenden euro's zijn kwijtgeraakt. Ook worden personen herhaaldelijk slachtoffer van verschillende vormen van fraude. De 419-fraudeurs zouden zogenoemde 'suckerlists', lijsten van deze slachtoffers bijhouden en deze tegen betaling uitwisselen. Bovendien komt het regelmatig voor dat slachtoffers weigeren te geloven dat zij worden opgelicht, zelfs als zij worden ingelicht door de politie. Dit alles maakt de fraude bijzonder lastig om aan te pakken.

Oorsprong van de 419-fraude in Nigeria

Het lijkt geen toeval dat de daders overwegend van Nigeriaanse afkomst zijn. De 419-fraude is ontstaan in een land met een tumultueuze geschiedenis en een diepgewortelde corruptie. Nigeria was rond de jaren 1980 een veelbelovend, bloeiend agrarisch land met ontwikkeld onderwijs. Door de grote beloften van de ruwe oliewinning gedurende die jaren, werden andere natuurlijke inkomstenbronnen steeds meer verwaarloosd en vierde de corruptie hoogtij. Na de oliecrash in de jaren negentig ontbrak het miljoenen jonge, hoogopgeleide Nigerianen met hoge toekomstverwachtingen opeens aan de mogelijkheden om hun ambities waar te maken. De plotseling instortende economie dwong de inwoners tot een jacht naar nieuwe overlevingsmogelijkheden. Tegen dit decor ontwikkelde de 419-fraude zich als een alternatief om snel (en mogelijk veel) geld te verdienen.

In het begin werd de fraude met name gepleegd door Nigerianen hoog op de maatschappelijke ladder en vooral gericht op buitenlandse zakenlieden. Deze werden met een ‘strikt vertrouwelijke’ brief of fax verleid om zogenoemde corrupte gelden van oliecontracten uit Nigeria te helpen sluizen, in ruil voor een fiks percentage van de corrupte som. Met de technologische ontwikkeling en de opkomst van het internet werd de 419-fraude opeens toegankelijk voor een bredere groep jonge, goed opgeleide Nigerianen zonder toekomstperspectief. Bovendien bedachten zij steeds nieuwe varianten op de oorspronkelijke 419-fraude, waarmee een grotere en bredere groep slachtoffers bereikt kon worden, in zowel binnen- als buitenland. Onder het mom van een beschikbare ‘erfenis’, een ‘winst in de loterij’ of een ‘uniek investeringsaanbod’ worden wereldwijd jaarlijks duizenden mensen gedupeerd.

Onzichtbaarheid is de sleutel

De modus operandi van de Nigeriaanse daders heeft alles te maken met onzichtbaar zijn en onzichtbaar blijven. Daarnaast draait het om flexibiliteit en (ogenschijnlijk) moeiteloos inspelen op opsporingsactiviteiten. Dit zien we terug in de structuur van de criminele netwerken, de financiële infrastructuren die zij gebruiken en de manier waarop zij de (potentiële) slachtoffers bejegenen.

Over de individuele daders is weinig bekend, maar over het functioneren van het criminele netwerk weten we het volgende. Hoewel de fraude in Nigeria is ontstaan, zijn de Nigeriaanse plegers in de loop der jaren uitgewaaid over de rest van de wereld. De daders nestelen zich in de wereldwijd gevestigde Nigeriaanse gemeenschappen, die onderling met elkaar verbonden zijn. In Europa wordt de fraude op grote schaal gepleegd vanuit Spanje, het Verenigd Koninkrijk en Nederland. Amsterdam-Zuidoost staat bovendien bekend als het hart van de 419-fraude in Europa en volgens sommigen zelfs van de wereld. Het staat bekend als ‘veilige haven’ voor illegale migranten en criminele activiteiten. De (financiële) infrastructuur, de ligging van de Bijlmer ten opzichte van Schiphol en Engeland (van oudsher historisch verbonden met Nigeria) en het gepercipieerde softe justitiële beleid dragen bij aan haar populariteit. Insiders beweren dat bijna alle jonge mannen in de Nigeriaanse gemeenschap zich inlaten met 419-fraude.

De organisatiestructuur van de fraudeurs is niet te typeren als georganiseerde criminaliteit in de traditionele, hiërarchisch piramidale zin, hoewel de *scams* in eerdere jaren zouden worden aangestuurd door een ‘boss’ in Nigeria. Op basis van (internationale) opsporingsinformatie en van sleutelinformanten weten we dat de Nigeriaanse criminele groeperingen – zoals in Nederland aangetroffen – te typeren zijn als klein, plat en buitengewoon flexibel. De groep wordt zo klein mogelijk gehouden, om de winst te maximaliseren. De leden van een ‘cel’ zijn onderling inwisselbaar en wisselen ook per *scam*. Omdat iedereen elkaar in de Nigeriaanse gemeenschap kent en deze ook internationaal zeer hecht is, is het ook voor de criminele netwerken eenvoudig om iemand aan te trekken voor een ‘klus’.

Bovendien maken de fraudeurs veelvuldig gebruik van tussenpersonen om bijvoorbeeld transacties te ontvangen en te verplaatsen (zogenaamde ‘katvangers’² en *money mules*) en ronselaars, voor het werven van dergelijke tussenpersonen. Met het gebruik van tussenpersonen worden de risico’s op ontdekking geminimaliseerd. Vermoedelijk spelen ronselaars en tussenpersonen een centrale rol in de netwerken, omdat zij voor verschillende cellen tegelijk hun diensten aanbieden.

Geldstromen

De ‘onkostenbetalingen’ van de slachtoffers worden in Nederland door de daders tegenwoordig veelal ontvangen via *money transfers*. De gelden worden vervolgens weer verplaatst via *money transfers*, met *money mules* (contante smokkel), in de vorm van exportgoederen of verstuurd in goederen, of via ondergronds bankieren. Voor een deel gaat het geld terug naar Nigeria, maar vanwege de onzichtbaarheid van (een deel van) deze stromen, is het niet bekend hoeveel en waar het geld verder precies heen gaat. Wel zijn er verschuivingen zichtbaar in het gebruik van de financiële kanalen door de daders. Dit heeft alles te maken met de opsporingsaandacht die in de jaren tot 2008 is uitgegaan naar de criminaliteit en de geldstromen.

Vóór 2004 werden door de daders hoofdzakelijk bankrekeningen van katvangers gebruikt om de slachtoffergelden mee te ontvangen. Tussen 2004 en 2006 werd een opsporingsproject (genaamd Hyena) gericht op het identificeren en blokkeren van deze bankrekeningen. Vanaf 2004 werden 540 witwasrekeningen gedetecteerd, waarop zo’n 40 miljoen euro ontvangen was aan fraudegeld. De fraude ging echter onverminderd door en de fraudeurs stapten bovendien over op een ander systeem voor de ontvangst van de gelden: de *money transfer*. Eind 2006 werd een nieuw opsporingsproject gestart (Apollo), dat de fraudeactiviteiten vanuit een interregionale, thematische en multidisciplinaire aanpak moest verstoren. Hierbij was ook bijzondere aandacht voor de *money transfers*. Eind 2007 werd project Apollo, na 28 opsporingsonderzoeken en 112 aanhoudingen, afgesloten. Volgens verschillende bronnen zullen de 419-fraudeurs na een relatief korte periode van geringe activiteit echter weer verder gaan met hun fraudeactiviteiten. Daarbij wordt ook ondergronds bankieren genoemd als een groeiende methode om de ontvangen gelden te verplaatsen, onder meer vanwege de toegenomen aandacht en controle bij de *money transfer*-instellingen. Dit zou een verdere trend zijn naar het gebruik van meer onzichtbare financiële geldstromen. In dit licht wordt ook het toenemende gebruik van digitale valuta (*E-currency*) genoemd. De verschuivingen in de geldstromen onderstrepen het aanpassingsvermogen van de Nigeriaanse criminele netwerken aan bedreigingen van buitenaf.

Fysieke afstand

Kenmerkend voor de 419-fraude is vervolgens dat de daders een fysieke afstand tot het slachtoffer bewaren en jegens het slachtoffer geen fysiek geweld gebruiken, wat hun onzichtbaarheid verder vergroot. Bovendien benaderen zij bewust slachtoffers in een ander land dan vanwaar zij opereren, om opsporingsactiviteit te frustreren. Politie en justitie zijn immers gebonden aan internationale verdragen en de wet- en regelgeving in het eigen en het andere land.

Overigens kwam het in Nederland tot enkele jaren terug nog regelmatig tot *face to face* ontmoetingen met het slachtoffer, voor de zogenoemde ‘grote finale’ van een *scam*. Bij deze ontmoeting zou het slachtoffer eindelijk het beloofde bedrag overhandigd krijgen (maar niet zonder dat plots weer andere transactiekosten of andere onkosten betaald moesten worden). Ontmoetingen vonden vaak plaats in gehuurde bedrijfsruimtes of in hotels in de directe omgeving van Schiphol. Hier werden kosten noch moeite gespaard om een situatie te creëren

waarin het slachtoffer overtuigd moest worden van de legitimiteit van het aanbod. De *face to face* ontmoetingen waren voor de politie (in samenwerking met de buitenlandse autoriteiten) een aanknopingspunt voor heterdaadarrestaties. Nadat er in 2007 opeens intensieve opsporingsaandacht ontstond voor de in Nederland verblijvende fraudeurs, zagen de opsporingsinstanties een afname van deze fysieke ontmoetingen. Volgens ingewijden is het echter goed mogelijk dat de daders tijdelijk ‘low profile’ opereren, of met hun ontmoetingen zijn uitgeweken naar andere locaties.

Dark number

Slachtoffers doen niet snel aangifte van de fraude. Het komt veelvuldig voor dat een buitenlands slachtoffer niet weet waar hij met zijn klacht of aangifte heen kan, of dat de plaatselijke politie niet weet wat ze met de aangifte moet doen. Bovendien draagt het slachtofferschap van 419-fraude inherent veel schaamte en schuldgevoel met zich mee. Slachtoffers steken soms hun hele vermogen plus dat van hun partner in het welslagen van de beloofde transactie en/of durven niet met dit slachtofferschap naar buiten te treden, want ‘wie trapt daar nou in?’. De angst voor secundair slachtofferschap (het oordeel van familieleden, vrienden en autoriteiten) is groot en daardoor blijven vele meldingen van slachtoffers achterwege. Hierdoor bestaat een blinde vlek over de ware omvang van slachtofferschap en de geleden schade.

Bedreigingen

Het succes en de flexibiliteit van de criminele netwerken hangt vermoedelijk sterk samen met de Nigeriaanse hechte sociale netwerkcultuur. De Nederlandse autoriteiten hebben echter geen zicht op het sociaalmaatschappelijke karakter van de Nigeriaanse gemeenschap in Amsterdam Zuidoost. Het welslagen van de Nigeriaanse criminele netwerken ligt voor een belangrijk deel in hun inbedding in de naar buiten toe gesloten Nigeriaanse gemeenschap. Bovendien profiteren zij bij hun internationale criminele activiteiten van de internationale sociale cohesie van deze gemeenschappen.

Het via slachtoffermeldingen verkregen zicht op geldstromen via bankrekeningen en *money transfers* leverde tot dusverre de meest concrete aanknopingspunten om de Nigeriaanse criminele groeperingen mee te volgen en aan te pakken. Het gebruik van een alternatieve financiële infrastructuur zoals buitenlandse bankrekeningen, ondergronds bankieren en digitale valuta, vermindert het zicht op de 419-activiteit aanzienlijk. Dit is een tweede belangrijke bedreiging betreffende het volgen en aanpakken van de Nigeriaanse criminele netwerken.

Bovendien komt uit de verschillende opsporingsonderzoeken herhaaldelijk naar voren dat de 419-fraudeurs ook in verband worden gebracht met onder meer mensenhandel voor de prostitutie, drugsmokkel en voertuigcriminaliteit. Tevens ligt het in de verwachting dat ook andere criminele groeperingen het succes van de 419-fraude ruiken en dit gaan kopiëren. Dergelijke trends zijn vanuit Oost-Europa en Noord-Amerika reeds gedetecteerd en vormen daarmee een reële bedreiging.

Tot slot

Hoewel de intensieve opsporingsaandacht in de jaren 2004 tot 2007 heeft bijgedragen aan het in kaart brengen en verstoren van de 419-fraude, lijkt zij nog steeds een succes voor de daders. De verwachting van velen is dat de fraude zich verder zal blijven ontwikkelen in Nederland en daarbuiten, mogelijk ook op het gebied van andere criminaliteitsvormen. Het gemak waarmee de netwerken gestalte krijgen, veranderen en vervloeien met andere

criminaliteitsvormen zet deze trend kracht bij. Een hechte internationale samenwerking, centrale registratie van de criminaliteit en verdere informatie- en kennisontwikkeling zijn enkele voorwaarden om de problematiek te kunnen aanpakken.

Noten

- 1 De fraudevorm ontleent haar naam aan artikel 4.1.9 in het Nigeriaanse wetboek van strafrecht, waarin deze oplichting strafbaar is gesteld. De fraudeurs, meestal omschreven als ‘West Afrikaanse daders’, blijken dan ook vooral van Nigeriaanse afkomst te zijn.
- 2 Personen die tegen betaling hun bankrekening beschikbaar stellen voor de ontvangst van illegale gelden.

Y.M.M. Schoenmakers, E. de Vries Robbé & A.Ph. van Wijk (2009). *Gouden bergen. Een verkennend onderzoek naar Nigeriaanse 419-fraude: achtergronden, daderkenmerken en aanpak*. Den Haag: Reed Business. ISBN: 9789035243729.